

Για την ποιητική συλλογή της Πολύνας Μπανά «Η καταφανής εξωστρέφεια των φωνηέντων» (εκδ. Σαιξπηρικών).

Του Γιώργου Αράγη

Ἡ πρώτη ἐπαφή μ' ἕνα νέο βιβλίο, πού λαβαίνεις καί εἶσαι ἕτοιμος νά γυρίσεις τίς σελίδες του, γίνεται βέβαια μέ τόν τίτλο του. Τό βιβλίο γιά τό ὅποιο πρόκειται τώρα νά γίνει λόγος ἐπιγράφεται *Ἡ καταφανής ἐξωστρέφεια τῶν φωνηέντων* καί εἶναι συλλογή ποιημάτων. Ἕνας τίτλος πού μᾶλλον σέ ἀπωθεῖ παρά σέ σπρώχνει νά ἀνοίξεις τόν τόμο. Κυρίως γιατί τό ἐπίθετο «καταφανής» δέν προσδιορίζει κάτι οὐσιαστικό, ἐνῶ θυμίζει ρητορική κορόνα. Ἐπειτα καί τό οὐσιαστικό «ἐξωστρέφεια» δέν μοῦ φαίνεται πώς ἀκριβολογεῖ. Τό πράγμα πάντως σώζεται κάπως ἀπό τό ἀσυνήθιστο γεγονός ὅτι ὁ τίτλος ἀναφέρεται σέ γράμματα του ἀλφάβητου. Μετά τήν ἐπιγραφή ἀνοίγω καί διαβάζω τά πρῶτα πέντε λιγόστιχα κείμενα. Ἀπογοήτευση: ἀφηρημένες ἐννοιες καί γενικότητες, τά συνηθισμένα ἀμαρτήματα ὧσων δέν ἔχουν πατήσει στό «πρῶτο σκαλί». Συνεχίζω μέ τό ἐκτενέστερο ἕκτο κείμενο πού ἐπιγράφεται «Τά κόκκινα πατίνια». Σ' αὐτό ὁ λόγος γίνεται ἀρκετά συγκεκριμένος, χωρίς νά φαίνεται ὡστόσο πώς πατᾶμε ἀκόμα σέ ἀσφαλές ποιητικό ἔδαφος. Πάντως ἕνα θετικό βῆμα, ἀπό τή μεριά τῶν συγκεκριμένων ἀναφορῶν, ἔχει γίνει. Ἀκολουθεῖ τό ἔβδομο κείμενο, πού ἐπιγράφεται «Λίαν εὐθραυστον», τό ὅποιο καί παραθέτω.

Συχνά,
οὐρλιάζω μέσα μου: «Παρακαλῶ πολύ φερθεῖτε μου μέ καλοσύνη, τείνω νά γίνομαι χίλια κομάτια».

Ἴσως
ἄν τύλιγα,
στό στέρνο μου,
μιᾶ πλαστική ταινία
μέ τή γνωστή ἐπιγραφή «LIAN EYΘPAΥCTON»...

ὄμως,
ποιός θά μέ πάρει πιά
στά σοβαρά
καί ποιόν θά πείσω,

ὅταν,
ἀπό μικρή,
πάσχισα
γιά τήν περί τοῦ ἀντιθέτου ἐντύπωση
καί, πλέον,
ἐπιτυχῶς
τούς ἔχω ξεγελάσει ὅλους

γιά τήν ἀδιάτρητη πανοπλία μου
–καί–
τήν παντός καιροῦ ἀνθεκτικότητά μου;

Στό ποίημα δέν ἔχουμε ἕνα γενικό ἀπολογισμό, ἀλλά μιᾶ ἐπιμέρους ἐπισήμανση. Ἀρκετή ὡστόσο γιά νά μᾶς ὑποψιάσει γενικότερα γιά τό τί μᾶς συμβαίνει, διότι, ἄν καί εἶναι μιᾶ ἀτομική περίπτωση, σύμφωνα μέ τίς κοινές μας ὑπαρκτικές καταβολές ἔχει εὐρύτερη ἰσχύ.

Σ' αὐτούς τούς στίχους παρατηροῦμε ὅτι, πέρα ἀπό τήν τάση γιά τή συγκεκριμένη διατύπωση, ἔχουμε νά κάνουμε μέ ὀρισμένο ἐσωτερικό διαλογισμό. Τό ποιητικό ἐγώ μᾶς μιλάει γιά τή διάσταση πού διαπιστώνει ἀνάμεσα στό πρόσωπο καί στό προσωπεῖο του ἤ, ἀλλιῶς, ἀνάμεσα στό δικό του εἶναι καί φαίνεσθαι. Τό πρῶτο, αὐθεντικό, εὐθραυστο καί ἐτοιμόρροπο, τό δεύτερο, σκηνοθετημένο, σταθερό καί ἄκαμπτο. Σέ μιᾶ σχέση τέτοια πού τό πρόσωπο νά ὑποφέρει ἀπό τούς περιορισμούς πού συνεπάγεται τό προσωπεῖο. Εἶναι θά ἔλεγε κανεῖς σάν τό ποιητικό ἐγώ, δηλώνοντας αὐτή τή σχέση, νά λογοδοτεῖ στή συνείδησή του γιά τό λάθος του νά σκηνοθετήσῃ ἕνα τέτοιο προσωπεῖο. Τό ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ἀρθρώνεται ἕνας λόγος εἰς ἑαυτόν, προῖόν ἀνιχνευτικῆς προσπάθειας πού ἔχει προηγηθεῖ. Κάποια στιγμή δηλαδή τό ἐγώ ἀναμετράει τό ἔχει του καί ἐντοπίζει τά σύν καί τά πλὴν του. Στό ποίημα δέν ἔχουμε ἕνα γενικό ἀπολογισμό, ἀλλά μιᾶ ἐπιμέρους ἐπισήμανση. Ἀρκετή ὡστόσο

για να μᾶς ὑποψιάσει γενικότερα για τό τί μᾶς συμβαίνει, διότι, ἄν καί εἶναι μιά ἀτομική περίπτωση, σύμφωνα μέ τίς κοινές μας ὑπαρκτικές καταβολές ἔχει εὐρύτερη ἰσχύ. Ἦ, ἀλλιῶς, τό ποίημα ἀναφέρεται σέ στοιχεῖα πού ἀνήκουν στόν κοινό παρονομαστή τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης. Κάτι πού τό κάνει ἀναγνωρίσιμο εὐρύτερα ὡς περίπτωση πού ἀφορᾷ τόν καθένα καί ταυτόχρονα τό καθιστᾷ ιδιαίτερα πειστικό. Στήν ἴδια συλλογή θά συναντήσουμε καί ἄλλα ποιήματα παρόμοιου προσανατολισμοῦ. Ἀντιγράφω τό συγγενικό «Μετακόμιση».

Κάθε τόσο,
ἔκλεινα σ' ἓνα μικρό, ἀεροστεγές, γυάλινο βάζο,
τά αἰσθήματα πού δέν ἔδειξα,
τίς σκέψεις πού δέν ἄρθρωσα,
τά λόγια πού δέν ἐκστόμισα,
τίς ἐξηγήσεις πού δέν ἔδωσα,
στίς κρίσιμες καμπές τῆς ζωῆς μου.

Χρόνο τόν χρόνο,
τά βάζα στοιβάζονταν
καί, πλέον,
ἔχουν γεμίσει τά ράφια ὅλα τῆς ἀποθήκης.

Πρέπει νά βρῶ ἓνα μεγαλύτερο σπίτι.

Εὐκόλα ξεχωρίζει κανείς σ' αὐτούς τούς στίχους τή στάση τοῦ ὑποκείμενου πρός τά μέσα του πεπραγμένα. Ὅπως καί στό προηγούμενο, μᾶς μιλάει γιά τίς συνέπειες πού προκάλεσε ὀρισμένη συμπεριφορά του. Ἀπό καιρό, λέει, καί μάλιστα «στίς κρίσιμες καμπές τῆς ζωῆς» (του): *αἰσθήματα πού ἔπρεπε νά δείξει δέν ἔδειχνε, σκέψεις πού ἔπρεπε νά ἀρθρώσει δέν ἄρθρωνε, λόγια πού ἔπρεπε νά ἐκστομίσει δέν ἐκστόμιζε, ἐξηγήσεις πού ἔπρεπε νά δώσει δέν ἔδινε*. Ἀλλά τί ἔκανε; Ἀπλῶς ὅλα αὐτά τά «ἔκλεινε» –μεταφορικά ἐννοεῖται– σέ μικρά ἀεροστεγῆ βάζα. Καί πιά (κατά τήν καθαφική ρήση) «κάθεται καί ἀπελπίζεται τώρα», γιατί τά βάζα πού ἀποθήκευε τά ἀποθημένα του γέμισαν τόν διαθέσιμο χῶρο καί θά πρέπει νά βρεῖ ἓνα ἄλλο «μεγαλύτερο σπίτι» γιά νά κατοικήσει καί νά βολέψει τά ὀλοένα περισσότερα βάζα. Ὅπου βέβαια, στό νέο σπίτι, ἡ ἱστορία αὐτή δέν θά τελειώσει... Κάπως ἔτσι. Φυσικά πρόκειται γιά τό ἀποτέλεσμα ἑνός αὐτοέλεγχου, πού γιά νά φτάσεις σ' αὐτό χρειάζεται πρῶτα νά τό ἀνιχνεύσεις, ἔπειτα νά τό χαρτογραφήσεις καί τέλος νά τό ἐκφράσεις. Λίγα λόγια γιά τό τελευταῖο, τήν ἔκφραση.

Ὅ,τι θέλει νά πεῖ τό λέει μέ ἄκρα καθαρότητα καί ἀκρίβεια. Καμιά προσπάθεια νά δείξει κάτι περισσότερο, βαθύτερο, σπουδαιότερο, ἀπό αὐτό πού ἔχει νά πεῖ. Ὑποθέτω πῶς ἡ ποιήτρια, πέρα ἀπό τήν ἐγγενή κλίση τῆς, ἔχει μαθητέψει σέ δάσκαλους πού εἶχαν τέτοιες ἐκλεκτικές ἔξεις.

Λέγεται πῶς ἡ ποίηση συνιστᾷ συμπτκνωμένο λόγο. Πόσο συμπτκνωμένο ὥστόσο καί μέ ποιόν τρόπο γίνεται αὐτό, μένει ἀόριστο ἢ ὅπως χωράει στήν ἀντίληψη τοῦ καθένα. Στό παραπάνω ποίημα ἡ συμπτκνωση παίρνει τή μορφή μιᾶς ἄκρας λιτότητας. Μέ 12 στίχους καί ἡμίστιχα μᾶς δίνονται τά στοιχεῖα μιᾶς ὀλοκληρωμένης ἐμπειρίας. Πρόκειται, καθῶς πιστεύω, γιά ἐκφραστικό ἐπίτευγμα. Δύσκολα, φαντάζομαι, θά μπορούσε νά στιχουργήσει κανείς τό περιεχόμενο αὐτοῦ τοῦ ποιήματος, χωρίς νά φτάσει σέ πολύστιχα κείμενα. Τό κυριότερο πάντως εἶναι ὅτι ἔχουμε μπροστά μας μιά ἐκφραστική πραγμάτωση πού ὅσο εἶναι λιτή, ἄλλο τόσο εἶναι καθαρή καί εὐκρινής. Ὅ,τι θέλει νά πεῖ τό λέει μέ ἄκρα καθαρότητα καί ἀκρίβεια. Καμιά προσπάθεια νά δείξει κάτι περισσότερο, βαθύτερο, σπουδαιότερο, ἀπό αὐτό πού ἔχει νά πεῖ. Ὑποθέτω πῶς ἡ ποιήτρια, πέρα ἀπό τήν ἐγγενή κλίση τῆς, ἔχει μαθητέψει σέ δάσκαλους πού εἶχαν τέτοιες ἐκλεκτικές ἔξεις, στόν Δ. Σολωμό, στόν Κ. Καβάφη, στόν Κ. Καρυωτάκη, στόν Γ. Σαραντάρη, στόν Ν. Ἐγγονόπουλο, στόν Μ. Σαχτούρη. Ἄς διαβάσουμε τώρα ἀκόμα ἓνα ποίημα ἐσωτερικοῦ διαλογισμοῦ. Ἐπιγράφεται «Δικαίωμα ἀκροάσεως».

Κάθε δύο χρόνια
–μ' ἐξαίρεση τά δίσεκτα–
τή δεύτερη Τρίτη τοῦ τέταρτου μήνα,
δέχομαι, στό γραφεῖο μου,
γιά ὀλιγόλεπτη –ὁ χρόνος εἶναι πολύτιμος– ἀκρόαση,
τόν ἄλλο μου ἑαυτό.

Καί,
χωρίς κᾶν νά τοῦ προτείνω νά καθίσει,
καμώνομαι

ὄτι ἀφουγκράζομαι καί στοχάζομαι
τά «δίκαια» αἰτήματα
πού ἐκεῖνος, ἀσθμαίνων –ή πίεση τοῦ χρόνου γάρ–,
κάθε φορά, ἐγγράφως, μοῦ ὑποβάλλει
περί ἀποκαταστάσεως τῆς κοσμοθεωρίας ΜΑΣ,
» ἀναθεωρήσεως τῶν προτεραιοτήτων ΜΑΣ,
» ἐπιστροφῆς στίς πραγματικές (;) ἀξίες ΜΑΣ
κ.λ.π., κ.λ.π.,
ἀναχαιτίζοντάς τον,
βιαστικά,
μέ ἔξυπνα τσιτάτα
περί τῆς τέχνης τοῦ ἐφικτοῦ
» ρεαλισμοῦ,
» ἐπαφῆς μέ τήν πραγματικότητα κ.λ.π., κ.λ.π.,
καί
ὀδηγώντας τον,
μέ τρόπο – μαλακά πλὴν ἀποφασιστικά,
πρός τήν ἔξοδο.

Τόν ἐνδιάμεσο χρόνο,
ἔχω δώσει, ἀπό ἐτῶν, ἐντολή στή γραμματέα μου,
νά μ' ἀπαλλάσσει ἀπό τήν παρουσία του
κι ὅταν αὐτός ἐμφανίζεται ἀπρόσκλητος
(κάτι πού συνηθίζει τίς πιό ἀπίθανες ὥρες),
νά τόν ξεφορτώνεται, μέ τή δικαιολογία ὅτι «εἶμαι ἐκτός».

Τώρα, καθώς βλέπουμε, τόν ἔλεγχο (ἢ τόν αὐτοέλεγχο) τόν ἀναλαβαίνει ὁ δεύτερος ἑαυτός τοῦ πρόσωπου πού μᾶς μιλάει. Αὐτός, ὁ δεύτερος ἑαυτός, ἔρχεται ἀπρόσκλητα γιά νά ἀποκαλύψει τίς ἠθικές παραχωρήσεις πού συνεπάγεται ἡ δημόσια καθημερινή ζωὴ τοῦ ὁμιλητῆ. Τό ποίημα δέν ἔχει τή λακωνική λιτότητα τοῦ προηγούμενου, ἀλλά καί δέν φαίνεται νά περισσεύει κάποια λέξη του. Μάλιστα γιά τήν ἐκφραστική οἰκονομία του προκρίνεται ὀρισμένο διαλογικό σχῆμα. Τό κείμενο, τυπικά, μᾶς δίνεται ὡς ἐσωτερικός μονόλογος τοῦ ὁμιλητῆ. Ἕνας μονόλογος ὡστόσο πού πραγματώνεται μέ τόν τρόπο ἑνός ἔμμεσου διαλογικοῦ σχήματος. Καθώς ἡ παρουσία τοῦ δευτέρου ἑαυτοῦ δέν δίνεται μέ εὐθύ λόγο, ἀλλά μέ λίγες φράσεις πλάγιου λόγου. Ἔτσι, μ' αὐτόν τόν εὐρηματικό τρόπο, ἔχουμε μιά ἐξαιρετικά συμπυκνῆ μορφή ἐκφρασης. Ἐνῶ ταυτόχρονα προκύπτει καί μιά ὑποτυπώδης θεατρική δράση.

Τά τρία ποιήματα πού παράθεσα πλαισιώνονται μέσα στή συλλογή καί ἀπό ἀρκετά ἄλλα τοῦ ἴδιου προσανατολισμοῦ. Ὡς ὁμάδα θά τοὺς ἔδινά τόν τίτλο: ποιήματα αὐτοσυνειδησίας. Ἐκτός ἀπό αὐτή τήν ὁμάδα ἔχουμε καί μιά δεύτερη. Οἱ δύο ὁμάδες δέν χωρίζονται μέ κάποιο διακριτικό σημάδι, οὔτε τυπώνοντα χωριστά στόν τόμο. Ἄλλωστε, ἂν τά δοῦμε ἐποπτικότερα, διέπονται ἀπό τό ἴδιο ἐρευνητικό πνεῦμα. Τά ποιήματα τῆς δευτέρας ὁμάδας θά μπορούσαν νά χαρακτηριστοῦν ὡς ποιήματα τοῦ εἰρωνικοῦ χαμόγελου. Παραθέτω ἕνα δεῖγμα πού ἐπιγράφεται «Ἀποστολή ἐξετελέσθη».

Ὅταν
ὁ, ἔμπλεος νοήματος, βρυχηθμός μου
δέν ἐπαρκεῖ,
τό μεστό κατανόησεως, νεῦμα τῆς κεφαλῆς μου
δέ φτάνει
ἢ/καί
τό, ὑπερχειλίζον συμπαραστάσεως, χαμόγελό μου
δέν εἶναι ἀρκετό,
τότε
ἐπιστρατεύω,
μ' ἀξιοζήλευτη ἐτοιμότητα,
μιά, στρατηγικά ἐπιλεγμένη
ἀπ' τό ἐφεδρικό μου ὄπλοστάσιο, λέξη,
ὅπως «ἀνυπερθέτως», «ἀναφανδόν»
ἢ
–τό ἀγαπημένο μου– «κουροφέξαλα»,

καί, ὦ τοῦ θαύματος,
ἡ ἐπικοινωνία μου μέ τούς ἄλλους
ἔχει ὀλοκληρωθεῖ ἐπιτυχῶς.

Τό ὑποκείμενο μονολογεῖ πάλι, ἀλλά μέ ἀντικείμενο τούς ἄλλους, τίς ἀνθρώπινες σχέσεις του. Ὅταν λοιπόν μπουχτίζει μέ τή σοβαροφάνεια, τήν ὑποκρισία, τήν ἀνοησία, κοντολογίς μέ τίς χοντράδες τῆς παρέας του, παίρνει θέση «ἐπί σκοπόν». Καί ρίχνει μιὰ καπνογόνο βολή, λ.χ., «ἀνυπερθέτως» ἢ «ἀναφανδόν» – λέξεις χωρίς μέτρο καί στόχο.

Τό πρῶτο πού βλέπουμε στούς παραπάνω στίχους εἶναι ἡ ἐξωστρέφειά τους. Τό ὑποκείμενο μονολογεῖ πάλι, ἀλλά μέ ἀντικείμενο τούς ἄλλους, τίς ἀνθρώπινες σχέσεις του. Ὅταν λοιπόν μπουχτίζει μέ τή σοβαροφάνεια, τήν ὑποκρισία, τήν ἀνοησία, κοντολογίς μέ τίς χοντράδες τῆς παρέας του, παίρνει θέση «ἐπί σκοπόν». Καί ρίχνει μιὰ καπνογόνο βολή, λ.χ., «ἀνυπερθέτως» ἢ «ἀναφανδόν» – λέξεις χωρίς μέτρο καί στόχο. Ἄλλοτε ὅμως, ὅταν αὐτή ἡ βολή δέν εἶναι τόσο καθαρτήρια, προχωράει σέ πιο ἔνσφαιρη δράση, π.χ., «κουροφέξαλα». Καί τότε τό περιβάλλον προσγειώνεται στήν πραγματικότητα καί ἡ ἐπικοινωνία κάνει διάνα. Ἔτσι ἢ κάπως ἔτσι, χοντρικά εἰπωμένο. Κάποτε ἕνας φίλος μου μοῦ ἔλεγε πῶς σέ ἀνάλογες περιπτώσεις ὀρισμένο ἄτομο ἀμολοῦσε μιὰ ξεγυρισμένη πορδή κι ἔμειναν ὅλοι νά κοιτάζουν ὁ ἕνας τόν ἄλλο. Μάλιστα, συμβαίνουν κι αὐτά. Ἡ ποιήτρια βέβαια τά εἶπε τόσο διακριτικά, πού κάποιοι ἀναγνώστες ἴσως θά δυσκολευτοῦν νά μποῦν στή σημασία τοῦ ποιήματος. Ἄς προσέξουμε ἐδῶ τήν ἐλαφρά γλωσσική ἀπόκλιση συγκριτικά μέ τά ποιήματα τῆς προηγούμενης ὁμάδας. Ἐκεῖ εἶχαμε τόν τύπο τῆς καθομιλούμενης, γλώσσα πιο ἐμπειρικοῦ χαρακτήρα, ὅπου τό σημαῖνον ἔχει κυρίως εὐθεία σχέση μέ τό σημαινόμενο. Τώρα, στή δεύτερη ὁμάδα ἡ γλώσσα κλίνει πρὸς τό λόγιο-καθαρευουσιάνικο τυπικό, ὅπου ἔχουμε ἔμμεση, κυρίως διανοητική, σχέση ἀνάμεσα στό σημαῖνον καί στό σημαινόμενο. Ἔτσι ὁ λόγος τῆς ποιήτριας δηλώνει πιο ἔμμεσα καί πιο ἥπια αὐτό πού θέλει νά ἐκφράσει. Στό μεταξύ δέν παύει νά συνθέτει τό ποίημα, ὅπως καί τά πρηγούμενα πού εἶδαμε, ὅπως καί τά ἐπόμενα πού θά δοῦμε, μέ τά λιγότερα λόγια. Ἄν λ.χ. συμπτύξουμε τό «Ἀποστολή ἐξετελέσθη» σέ κανονικούς στίχους χωρίς ἡμίστιχα, βγαίνει τό ἀκόλουθο σχῆμα:

Ὅταν ὁ, ἔμπλεος νοήματος, βρυχηθμός μου δέν ἐπαρκεῖ,
τό, μεστό νοήματος, νεῦμα τῆς κεφαλῆς μου δέν φτάνει
ἢ/καί τό, ὑπερχειλίζον συμπαραστάσεως, χαμόγελό μου
δέν εἶναι ἀρκετό,
τότε ἐπιστρατεύω, μ' ἀξιοζήλευτη ἐτοιμότητα,
μιὰ, στρατηγικά ἐπιλεγμένα ἀπ' τό ἐφεδρικό μου ὄπλοστάσιο,
λέξη, ὅπως «ἀνυπερθέτως», «ἀναφανδόν» ἢ
–τό ἀγαπημένο μου– «κουροφέξαλα»,
καί, ὦ τοῦ θαύματος, ἡ ἐπικοινωνία μου μέ τούς ἄλλους
ἔχει ὀλοκληρωθεῖ ἐπιτυχῶς.

Σύνολο ἐννιά στίχοι πού συγκροτοῦν ἕνα σύντομο κείμενο. Παραθέτω τώρα ἕνα ἄλλο ποίημα τῆς ἴδιας κατηγορίας. Λέγεται «Ἐπιστροφή στή μήτρα».

Ὅταν,
ἄθελά μου,
τυχαίνει νά παρευρεθῶ,
σά μάρτυρας,
σέ ὅποιεσδήποτε σκηνές
ἐντάσεων,
ἀντεγκλήσεων
δριμέων κατηγορῶ
ἢ
ἀπλῆς ζηλοτυπίας
(καθόσον ἐγὼ δέν προκαλῶ ποτέ τέτοιες συρράξεις –
δέν τό ἐπιτρέπει ἡ ἀγωγή μου
ἢ μήπως ἡ ἔπαρσή μου;),
τότε,
κλείνω τή μύτη καί βυθίζομαι ἀργά,
στ' ἀτάραχο σκοτεινό νερό,
ἀρνούμενη ν' ἀναδυθῶ,

προτοῦ λήξουν οἱ ἐχθροπραξίες
κι
ἀπομακρυνθοῦν ὅλοι οἱ τραυματίες
(μέχρι σήμερα στά σαράντα ἑπτὰ μου,
ἢ καλύτερη ἐπίδοση σ' αὐτήν τήν κατάσταση ἄπνοιας
εἶναι δυόμιση ὥρες, τριάντα τρία λεπτά
καί πενήντα ἓνα δευτερόλεπτα).

Σ' αὐτό τό ποίημα ἡ στάση τοῦ ὑποκείμενου ἀπέναντι στούς ἄλλους εἶναι περίπου ἡ ἴδια μ' ἐκείνη πού εἶδαμε στό προηγούμενο. Στάση ἀρνητική ὡς ἀπωθητική, ἀλλά ταυτόχρονα καί μ' ἓνα εἰρωνικό χαμόγελο νά αἰωρεῖται πάνω ἀπό τούς στίχους τοῦ κείμενου, ὅπως ἀκριβῶς καί στό προηγούμενο ποίημα. Κι εἶναι αὐτό τό χαμόγελο πού κολάζει τήν κατάσταση καί ἐλαφρώνει τό ὅλο κλίμα.

Παίρνει ἀρνητική στάση, ἀλλά μέ ἐπίγνωση τῆς ἀνθρώπινης σχετικότητας. Ἔτσι ἀντί νά φτύνει, ἀντί νά εἰρωνεύεται ἀπό ἐγωκεντρική σκοπιά, προτιμᾷ νά αἶρεται σέ μιᾶ ἀδιόρατη, εἰρωνική μέν, χαμογελαστή δέ, ἀντίδραση.

Θά μιλοῦσα γιά σάτιρα ἂν δέν μεσολαβοῦσε αὐτό τό κάτι. Στή σάτιρα δέν χωράει «ἀλλά», τό πνεῦμα εἶναι ἐπιθετικό καί ἀσυμβίβαστο. Στήν περίπτωση γιά τήν ὁποία μιλάω ἔχουμε διαφορά. Ἡ ποιήτρια ἀφήνει μιᾶ χαραμάδα γιά τήν κατανόηση καί τήν καλή καρδιά. Παίρνει ἀρνητική στάση, ἀλλά μέ ἐπίγνωση τῆς ἀνθρώπινης σχετικότητας. Ἔτσι ἀντί νά φτύνει, ἀντί νά εἰρωνεύεται ἀπό ἐγωκεντρική σκοπιά, προτιμᾷ νά αἶρεται σέ μιᾶ ἀδιόρατη, εἰρωνική μέν, χαμογελαστή δέ, ἀντίδραση. Αὐτή ἡ ἀδιόρατη στάση εἶναι μιᾶ ἐλάχιστη παρουσία μέσα στό ποίημα, ἓνα τίποτα θά ἔλεγε κανεῖς. Εἶναι ὡστόσο αὐτό πού κάνει τή διαφορά στήν πλάστιγκα τῆς ἀξιολογικῆς διάκρισης. Αντιγράφω ἓνα ἀκόμα ποίημα τῆς δευτέρας ομάδας. Λέγεται «Περί ἀτελειῶν καί ζωδίων ὁ λόγος».

Μισῶ τίς ἀτέλειες,
ἴσως,
ἔχει νά κάνει μέ τόν ὑπερφεξιονισμό
πού ἀναμφίβολα χαρακτηρίζει τό ζώδιό μου
–γνωστό τοῖς πάσι ὅτι οἱ Ζυγοί εἶναι τελειοθῆρες–

Βγάζοντας ὁμως, ἔγκαιρα,
τά χοντρά, μυωπικά γυαλιά μου,
δέν τίς καλοβλέπω
καί, σύν τῶ χρόνῳ,
ἔμαθα νά τίς παραβλέπω
(πρωτίστως τίς δικές μου).

Τά βέλη τώρα, ὅπως γίνεται φανερό, ἂν καί δέν ἐξαιροῦνται οἱ ἄλλοι, στρέφονται περισσότερο πρός τό ἴδιο τό ἐγώ, μέ τό ἴδιο ἐπίσης εἰρωνικό χαμόγελο. Ἄν δέν εἶχαμε ἀντιληφτεῖ νωρίτερα αὐτή τή σχετικά ἐφεκτική στάση τοῦ ὑποκείμενου ἀπέναντι στούς ἄλλους, ἢ μαρτυρία τούτου τοῦ ποιήματος μᾶς ἀνοίγει τόν δρόμο νά τό προσέξουμε. Θά μπορούσαμε νά ποῦμε γενικότερα πῶς ἡ ποιήτρια «παίζει» μέ τίς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες χωρίς νά ἐξαιρεῖ τόν ἑαυτό της. Πολύ λίγοι νεοέλληνες ποιητές, καί γενικότερα λογοτέχνες, γράφουν χωρίς νά ἐξαιροῦν τόν ἑαυτό τους ἀπό τά κακά πού θίγουν. Ἡ τάση εἶναι νά τά ρίχνουμε ὅλα στούς ἄλλους. Κι ἓνας σοβαρός λόγος, πού λείπει τό συγκαταβατικό χαμόγελο ἢ, ἀλλιῶς, τό χιούμορ ἀπό τή νεοελληνική λογοτεχνία, σχετίζεται μ' αὐτό τό θέμα.

Ἡ ποιητική συλλογή γιά τήν ὁποία μιῶ εἶναι ἡ πρώτη πού ἔβγαλε ἡ Πολύνα Μπανᾶ. Ἡ πρώτη μετά ἀπό σαράντα ἑφτά χρόνια, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἔμμεσα ἡ ἴδια. Ἄλλοι ποιητές φτάνουν στόν βασικό σκοπό τους μετά ἀπό πέντε ἢ δέκα συλλογές. Στή συγκεκριμένη περίπτωση δέν χρειάστηκαν τόσες. Ὅμως αὐτή ἡ πρώτη προϋποθέτει κι ἐκείνες πού δέν κυκλοφόρησαν. Τί θέλω νά πῶ. Θέλω νά πῶ ὅτι δέν φτάνει κανεῖς σ' ἓνα τέτοιο ἀποτέλεσμα μέ μιᾶ πρώτη ἀπόπειρα. Σίγουρα ὑπῆρξε μικρή ἢ μεγάλη, μᾶλλον μεγάλη, προετοιμασία. Αὐτό, φαντάζομαι, ὑπονοοῦν τά πέντε πρῶτα κείμενα τοῦ τόμου, πού μαρτυροῦν ἀπό τί στενορῦμια πέρασε ἡ προσπάθεια τῆς ποιήτριας. Παρόμοια ἔνδειξη, ἂν καί σέ πιό ὄριμο στάδιο πιά, μᾶς ἐπιτρέπουν νά θεωρήσουμε ὀρισμένα πλεοναστικά στοιχεῖα πού συναντοῦμε σέ λίγα κείμενα τοῦ τόμου. Ἐννοῶ κυρίως ὀρισμένα σημεία ὅπου ἔχουμε ρητορικούς ἐπιρρηματικούς ἢ ἐπιθετικούς προσδιορισμούς. Γιά νά γίνω σαφέστερος θά σχολιάσω ἓνα ποίημα πού θά μπορούσε νά εἶναι ἐξαιρετικό, ἀλλά, ὡς ἓνα βαθμό, χωλαίνει ἀπό τήν ἄποψη πού μόλις σημείωσα. Τό ποίημα λέγεται «Λιθοβολισμός». Οἱ πρῶτοι τέσσερις στίχοι καί ἡμίστιχα εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

Ἦμουν ἀδιάντροπα χαρούμενη
μέσα στό πολύχρωμο παιδικό φόρεμά μου;
Ἦμουν ἀβάσταχτα πολύχρωμη
μέσα στό καινούργιο παιδικό φόρεμά μου;
Ἦμουν ἀφόρητα διαφορετική
μέσα στό πολύχρωμο, καινούργιο φόρεμά μου;

Οἱ στίχοι χωρίς τά ἐπιρρήματα αὐτά δίνουν ὅλα ὅσα χρειάζεται ἡ ποιητική οἰκονομία τῆς ἔκφρασης. Μάλιστα χωρίς αὐτά ἀκούγεται εὐκρινέστερα ἡ κειμενική φωνή τῆς ποιήτριας, ἐνῶ ἡ συμμετοχή τους θολώνει μᾶλλον τήν καθαρότητα τῆς φωνῆς αὐτῆς.

Ἐδῶ τά ἐπιρρήματα «ἀδιάντροπα», «ἀβάσταχτα», «ἀφόρητα», ξεπερνοῦν κατά πολύ τήν ἐκφραστική ἀνάγκη πού ἔρχονται νά καλύψουν. Οἱ στίχοι χωρίς τά ἐπιρρήματα αὐτά δίνουν ὅλα ὅσα χρειάζεται ἡ ποιητική οἰκονομία τῆς ἔκφρασης. Μάλιστα χωρίς αὐτά ἀκούγεται εὐκρινέστερα ἡ κειμενική φωνή τῆς ποιήτριας, ἐνῶ ἡ συμμετοχή τους θολώνει μᾶλλον τήν καθαρότητα τῆς φωνῆς αὐτῆς. Ἀνάλογους ἐμφατικούς προσδιορισμούς συναντοῦμε πολύ λίγους στό σῶμα τῆς συλλογῆς, τῆς ὁποίας ἡ ποιοτική στάθμη δέν μειώνεται ἀπό τήν περιορισμένη παρουσία τους.

Μίλησα ὁμως γιά κειμενική φωνή. Πράγματι. Ἡ εἰλικρίνεια τοῦ λόγου καί ἡ χωρίς ὄρους ἔρευνα τοῦ προσωπικοῦ καί τοῦ γενικότερου γίνεσθαι, ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νά ἀκούγεται μέ ἀρκετή εὐκρίνεια ὀρισμένη φωνή. Ὄταν διαβάζουμε τά ποιήματα, νιώθουμε ὅτι κάποιος μᾶς μιλάει. Αὐτό συμβαίνει σέ κάθε ἀνάγνωση, ὅτι δηλαδή πάντα κάποιος μᾶς μιλάει μέσα ἀπό τά κείμενα. Ἐκεῖ ὁμως πού εἶναι τό κρίσιμο σημεῖο δέν εἶναι στό κάποιος, ἀλλά στήν ταυτότητα τοῦ κάποιου. Ἄν ἔχει σαφή ταυτότητα ἢ ἀσαφὴ καί ἀόριστη. Ἄν ἔχει ἀναγνωρίσιμο πρόσωπο ἢ νεφελῶδες. Ἄν ἔχει, μ' ἄλλα λόγια, συγγραφική προσωπικότητα ἢ ὄχι. Σύμφωνα μέ αὐτά, ὅταν μιλάω, γιά τήν κειμενική φωνή τῆς συγκεκριμένης ποιήτριας κάτι σημαίνει. Σημαίνει πρῶτα ἀπ' ὅλα ὅτι ἔχει βρεῖ τόν ἑαυτό της, τό ἔδαφός της καί τό ἀντικείμενό της. Κι ἓνα ἀσφαλές σημάδι γιά τοῦτο εἶναι ἡ ἀπουσία ἄλλων γνωστῶν ποιητικῶν φωνῶν στό ἔργο της – μέ δισταγμό θά σημείωνα μόνο τήν ἀνεπαίσθητη σκιά τοῦ Μ. Σταχτούρη στό ποίημα πού ἐπιγράφεται «Καταιγίδα ἐν κρανίῳ». Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο ποιητικῆς ἀνεξαρτησίας ἀποτελεῖ ἡ ἰδιότυπη κάποτε χωροθέτηση στίς σελίδες τῶν στίχων καί τῶν ἡμίστιχων. Δέν εἶναι κάτι ἄγνωστο ἢ σκαλωτὴ τοποθέτηση τῶν ἡμίστιχων. Οὔτε ὁ σχηματισμός θεματικῶν ἀντικειμένων μέ στιχική διάταξη, ἀλλά Γ. Ἀπολυναίρ. Ἀπό τήν ἄποψη αὐτή ἡ σκαλωτὴ γραφή τῶν ποιημάτων δέν ἀποτελεῖ πρωτοτυπία τῆς ποιήτριας. Κάποτε ὁμως μᾶς ξαφνιάζει ἡ ἐλευθερία της στήν χωροθεσία τῶν στίχων. Π.χ. στό πρῶτο μέρος τοῦ ποιήματος «Διορία» ἔχουμε τό ἀκόλουθο σχῆμα.

Μοῦ ἔδωσαν δυό μέρες διορία
γιά ν' ἀλλάξω
μέσα κι ἔξω.
Ν' ἀπαλλαγῶ ἀπό:

- (α) ραγάδες,
 - (β) φλεβίτιδα,
 - (γ) κυτταρίτιδα,
 - (δ) συμπλέγματα,
 - (ε) ψυχαναγκασμούς,
 - (στ) αὐταπάτες,
 - καί
 - (ζ) ἀκυρωμένα ὄνειρα.
- (χωρίς σειρά προτεραιότητας)

Κάτι ἀνάλογο παρατηροῦμε στό ποίημα «Τό μόνο πού μένει», στό ποίημα «Ἐπιμύθιο, κ.ἄ. Θά πρέπει νά πῶ ὅτι σ' αὐτές τίς περιπτώσεις ἡ χωροταξική ἐλευθερία συμπορεύεται μέ τήν ποιητική εὐρηματικότητα στό περιεχόμενο.

Τελειώνοντας θέλω νά πῶ ὅτι ἐδῶ καί 20-25 χρόνια ἡ ἑλληνική ἐπαρχία ἔχει πάρει ἀπό τήν πρωτεύουσα τά πρωτεῖα στόν τομέα τοῦ διηγήματος. Δέν ἐννοῶ στήν ποσότητα ἀλλά στήν ποιότητα. Σ' αὐτή τήν ἐξέλιξη πρωτοστατεῖ ἡ βόρεια Ἑλλάδα, ὁμως καί ἡ νότια δέν μένει ἄνεργη. Στό μυθιστόρημα καί στήν ποίηση ὑπερέχει αἰσθητὰ ἡ πρωτεύουσα. Στό μεταξύ ἔχουμε τά πρῶτα σημάδια ὅτι κάτι ἀξιοπρόσεχτο ἀρχίζει νά παρατηρεῖται καί στήν ποίηση τῆς ἐπαρχίας, ἡ ὁποία μέχρι τώρα εἶχε μείνει πολύ πίσω. Ἐνα τέτοιο σημάδι μᾶς ἔρχεται ἀπό τή Δράμα μέ τή συλλογή τῆς Πολύνας Μπανᾶ. Λέγεται ὅτι τό δεύτερο βιβλίο ἐπικυρώνει ἢ ὄχι τό πρῶτο. Ἄν καί ὅ,τι θετικό ἔχει ἡ πρώτη συλλογή τῆς Μπανᾶ παραμένει μόνιμο ἀπόκτημα, μολαταῦτα ἡ δεύτερη συλλογή της θά ἔχει τή σημασία της.

